

Samenvatting van het Thematisch rapport

Werken en toch in bestaansonzekerheid of armoede leven in het Brussels Gewest 2025

Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn heeft onderzoek gedaan naar Brusselaars die werken maar desondanks toch in armoede of bestaansonzekerheid leven. Dit onderzoek kadert in zijn opdracht om het Brussels rapport inzake armoede en sociale ongelijkheid op te stellen.

Op basis van een bredere definitie van het begrip 'werkende armen'¹, maakt dit thematisch rapport 'Werken en toch in bestaansonzekerheid of armoede leven in het Brussels Gewest' een analyse van deze groep. Het verdiept zich en analyseert situaties en statuten waarin werk (jobs, activiteiten, vormen die buiten de statistieken vallen, enz.) mensen niet -systematisch of duurzaam- behoedt voor een leven in bestaansonzekerheid of armoede. Voor dit onderzoek werden 117 interviews afgenomen en werden gegevens verzameld over verschillende kenmerken en aspecten van het thema.

De groep, de situaties en de tewerkstellingsstatuten zijn heterogeen en vormen als het ware een complex en contrastrijk lappendeken van zichtbare en onzichtbare werkenden in armoede of bestaansonzekerheid.

Een deel van deze Brusselse werkenden combineert 'klassieke'² stelsels van tewerkstelling of activiteiten met precaire of 'atypische'³ stelsels van tewerkstelling en activiteiten. Deze 'atypische' stelsels van tewerkstelling en activiteiten omvatten bijvoorbeeld tijdelijk werk, studentenjobs, uitzendarbeit, flexi-jobs, tewerkstellings- en opleidingstrajecten, platformwerk (P2P), amateurkunsten, verenigingswerk, vrijwilligerswerk, enz.

Een ander deel werkt in activiteitsgebieden die minder zichtbaar (zelfstandige ondernemers, enz.) of onzichtbaar (informele werkenden) zijn.

¹ Op basis van wetenschappelijke literatuur en de Resolutie betreffende de statistieken over arbeidsverhoudingen van het Internationaal Arbeidsbureau van de Internationale Arbeidsorganisatie (CIST/20/2018/Resolution I
https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@stat/documents/meetingdocument/wcms_647366.pdf)

² Een stelsel van tewerkstelling of activiteit is een 'een specifiek wettelijk en regelgevend kader met arbeidsvoorzieningen, -plaatsen en -organisatie en een reeks specifieke normen die zijn vastgelegd in het arbeidsrecht en het socialezekerheidsrecht, voor werk in loondienst en/of activiteiten.'

³ Deze precaire stelsels van tewerkstelling en activiteit zijn minder duur voor de werkgever of opdrachtgever. Het zijn fiscaal vrijgestelde stelsels (verlaagde belastingtarieven, belastingen, sociale bijdragen, werknemersvoordelen, enz.) die afwijken van de wettelijke normen van het 'gewone' recht of de gebruikelijke normen, en die minder bijdragen aan het 'sociale beschermingsstelsel'.

1 Wat is een werkende arme? Om hoeveel mensen gaat het?

De standaard statistische indicator geeft een aandeel aan van **9,6% werkende armen in het Brussels Gewest**. Dit is het hoogste percentage van het land en ligt ver boven het nationale gemiddelde van 4,7%⁴ en boven de aandelen in het Waalse Gewest (5%) en het Vlaams Gewest (3,7%). De indicatoren op nationaal niveau verbergen echter systematisch de specifieke kenmerken en eigenschappen van het Brusselse Gewest. Ook de werkgelegenheidsgraad omvat een aantal vertekeningen, ook op het niveau van het gewest⁵.

De statistische definitie van werkende armen heeft betrekking op het percentage van de bevolking van 18 jaar en ouder dat heeft aangegeven te werken (in loondienst of als zelfstandige) en die zijn blootgesteld aan een armoederisico⁶.

Bron: Federaal Planbureau, 2024⁷. Statbel (2024), rechtstreekse mededeling 14/11/2024.

De standaardindicator van het aantal werkende armen is echter geen goede weergave van de omvang van het fenomeen, vanwege de normatieve, conventionele en relatief beperkte definitie van werk en armoede (60% van het mediane inkomen).

⁴Cijfers voor 2023, bron: Federaal Planbureau op basis van de gegevens van Statbel. Dit percentage ligt ver onder het Europese gemiddelde van 8,3%.

⁵ Astudillo Fernandez A. en Minne G. (2024) FOCUS nr. 68, De werkgelegenheidsgraad is gestegen in Brussel: Om welke werkenden en jobs gaat het?, BISA, december 2024, Brussel.

⁶ Een equivalent beschikbaar inkomen ontvangen dat lager is dan de armoeddrempel, die gelijk is aan 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen.

⁷ 'De onzekerheidsmarge voor deze indicator is aangegeven in de tekst voor het laatste jaar. Breuk in tijdreeks: 2019 - gegevens tot en met 2018 niet vergelijkbaar met gegevens vanaf 2019: impact van de covid-19-pandemie op de gegevensverzameling van 2020.'

Een ruimere definitie, die objectieve, dynamische en subjectieve⁸ benaderingen combineert (Duvoux en Rodriguez, 2016), is noodzakelijk, omdat ze nieuwe vormen van precair werk en onzichtbare groepen van werkende armen zichtbaar maakt. Deze noodzaak om 'het onzichtbare zichtbaar te maken'⁹ werd geformaliseerd door de Internationale Arbeidsorganisatie in de vorm van een resolutie voor een wijziging van de statistieken.¹⁰ Deze hebben wij voor onze analyse in Brussel toegepast. In dit onderzoek gaan we ervan uit dat een werkende in bestaansonzekerheid of armoede iemand is:

- die verklaart gedurende een jaar meer dan de helft van de tijd te werken of te hebben gewerkt;
- van wie het equivalent beschikbaar inkomen lager is dan de nationale armoederisicogrens (60% van het mediaan equivalent beschikbaar inkomen) of iets boven het GGMMI (gewaarborgd gemiddeld maandelijks minimuminkomen) ligt;
- die aangeeft 'niet rond te komen' voor de kosten van levensonderhoud.

Een werkende wordt daarbij als werkende arme beschouwd als hij/zij werkt, maar zijn/haar inkomensniveau onder de armoederisicogrens ligt; hij/zij wordt als werkende in bestaansonzekerheid beschouwd als zijn/haar inkomensniveau gelijk is aan of hoger is dan de armoedegrens en het GGMMI.

De analyse toont aan dat bestaansonzekerheid niet enkel personen in loondienst treft, maar ook zelfstandigen, werkenden zonder statuut, platformwerkers en informele werkenden, die te maken hebben met "een toestand waarin bestaansonzekerheid een apart register wordt in hoe arbeid wordt georganiseerd" (Castel, 2009).

De mate van bestaansonzekerheid en armoede varieert sterk afhankelijk van het type werk en activiteit (statuut, stelsel, duur, aantal uren, werkrooster, enz.), dat vaak mee het inkomen bepaalt. Ook contextuele factoren spelen mee, die bijzonder nijpend zijn in het Brussels Gewest (kosten van huisvesting en mobiliteit, gezinssamenstelling, kosten van en toegang tot basisproducten, toegang tot sociale bijstand, toegang tot hulp bij tewerkstelling en opleiding, enz.), net als individuele factoren (geslacht of genderidentiteit, leeftijd, opleidingsniveau, ervaring, nationaliteit, herkomst, migratiestatus, gezondheidstoestand, handicap, enz.).

De groep werkenden in armoede of bestaansonzekerheid in Brussel hebben te maken met een veelheid van situaties, statuten en vormen van activiteit die gedeeltelijk buiten de standaardindicatoren vallen. Het gaat om loontrekkenden en zelfstandigen in 'klassieke stelsels', maar ook om een reeks specifieke statuten waarvan sommige een toename kennen: studenten, uitzendkrachten, andere tijdelijke werknemers, flexi-jobbers, freelancers, werkenden in een tewerkstellings- of ondernemerschapstraject, platformwerkers, kunstenaars met attest en

⁸ 'Aan de vaststelling van een 'grijze zone' die zich bevindt tussen werken en niet-werken en die soms wordt aangeduid als een 'precariaat', kan niet alleen de vaststelling worden gekoppeld van een sociale toestand die hele bevolkingsgroepen treft, ongeacht of deze al dan niet permanent aan het werk zijn, maar waarvan de situatie, die zowel instabiel is als op de rand van de armoedegrens zit, een nieuwe nevel van armoede vormt. (...) Op theoretisch vlak suggereert dit werk, dat gebaseerd is op de beoordeling van de eigen positie in de sociale ruimte - 'gestructureerde structuur' - die wordt aangegeven door het gevoel van armoede, de mogelijkheid om gebruik te maken van subjectieve variabelen om de objectieve sociale structuren - 'structurende structuren' (Bourdieu 2001, p. 300) - beter te begrijpen, in het bijzonder in gevallen waarin de analyse betrekking heeft op multidimensionale of dynamische fenomenen.'

⁹ Twintigste internationale conferentie van arbeidsstatistici; 'Het onzichtbare zichtbaar maken' <https://www.ilo.org/fr/resource/article/%C2%ABrendre-visible-l%E2%80%99invisible%C2%BB>

¹⁰ Internationaal Arbeidsbureau - Afdeling Statistiek - ICLS/20/2018/Resolutie I: Resolutie betreffende de statistieken over de arbeidsverhoudingen (<https://www.ilo.org/fr/resource/conference-paper/resolution-concernant-les-statistiques-sur-les-relations-de-travail>)

amateurkunstenaars, verenigingswerkers, gedetacheerde werknemers, informeel werkenden, P2P, zelfstandigen, alleenwerkende ondernemers, enz.

Veel groepen en subgroepen voldoen aan het dubbele criterium van 'het grootste deel van de tijd werken' maar toch 'niet rond kunnen komen' in het dagelijkse leven. Toch wordt een deel niet teruggevonden in de gestandaardiseerde statistische metingen, vooral als de activiteit binnen een precair stelsel van tewerkstelling en activiteit valt.

Deze specifieke statuten kunnen worden beschouwd als preciaire stelsels van tewerkstelling en activiteit met specifieke wettelijke en regelgevende kaders en arbeidsvoorzieningen, normen, plaatsen en een organisatie die leiden tot banen of activiteiten die de werkende minder bescherming bieden. Deze preciaire stelsels van tewerkstelling en activiteit zijn minder duur voor de werkgever of de opdrachtgever, zijn vaak vrijgesteld van belastingen en wijken af van de wettelijke normen van het 'gewone recht' of de gebruikelijke normen. Deze stelsels dragen minder bij aan de herverdelingsmechanismen van het 'socialezekerheidsstelsel en meer in het algemeen aan het systeem van sociale bescherming¹¹.

2 De zichtbare kant, de grijze kant en de onzichtbare kant van het Brusselse precariaat

Drie groepen van werkende armen werden geïdentificeerd om een 'Brussels precariaat' te schetsen, dat wordt beschouwd als 'een 'toestand' van permanente bestaansonzekerheid (...) en waarin de bestaansonzekerheid een apart register wordt in hoe arbeid wordt georganiseerd¹²:

- werkenden die tot de 'zichtbare en formele kant' behoren in langdurige situaties van bestaansonzekerheid;
- werkenden die tot de grijze en hybride kant behoren in instabiele hybride situaties;
- werkenden die tot de onzichtbare kant behoren in (erg) risicovolle informele situaties.

Een zichtbare en formele kant van het precariaat

De zichtbare kant heeft betrekking op situaties en arbeids-/activiteitenstatuten die grotendeels formeel, aangegeven en zichtbaar zijn. Die werkende armen hebben een formeel en aangegeven bestaan via bezoldigde arbeid en activiteiten, hetzij door een loon, hetzij door winst.

De resolutie van de IAO (Internationale Arbeidsorganisatie) en het IAB¹³ (Internationaal Arbeidsbureau) stelt voor de statuten grondig te analyseren om de statistieken te verbeteren.

¹¹ Het gaat bijvoorbeeld om arbeidsstelsels voor studentenarbeid, uitzendarbeid, flexi-jobs, tewerkstellings- en opleidingstrajecten, deeleconomie, het stelsel voor amateurkunsten, verenigingswerk, vrijwilligerswerk, enz.

¹² Castel, R. (2009). La montée des incertitudes: Travail, protections, statut de l'individu. Seuil, p. 169.

¹³ Resolutie (ICLS/20/2018) van de twintigste Internationale Conferentie van arbeidsstatistici betreffende de statistieken over de arbeidsverhoudingen. Het doel van deze resolutie was de nationale staten aan te moedigen een nieuwe classificatie te gebruiken om werkgelegenheid en andere vormen van arbeid op een betere manier te meten en te vatten in statistieken.

Het Observatorium heeft hieruit een 'typologie' opgesteld die verschillende vormen van werk classificeert aan de hand van twee belangrijke criteria: het statuut met betrekking tot de tewerkstelling (wijze van tewerkstelling, type en graad van sociaaleconomisch risico) en het statuut met betrekking tot het werk (type gezagsverhouding en mate van zelfstandigheid van de werknemer in de werkrelaties).

Voor elke categorie van de IAO-nomenclatuur kunnen er voorbeelden gevonden worden van banen en activiteiten, waarbij de werkenden in armoede of bestaansonzekerheid verkeren, en die 'typische' vormen aannemen: werknemers met een voltijds contract van onbepaalde duur in de overheids- of privésector, geregistreerde platformwerkers, tijdelijke uitzendkrachten, jobstudenten met variabele uren, werknemers met een contract van bepaalde duur, freelancers die per dag worden betaald, werknemers met een contract van onbepaalde duur met variabele werktijden, erkende kunstenaars, amateurkunstenaars, ondernemers, zaakvoerders van ondernemingen met of zonder werknemers al dan niet in loondienst.

Voor deze zichtbare kant van het precariaat wijst een analyse van deze verschillende categorieën volgens de IAO-nomenclatuur op de ontwikkeling van een proces van precarisering via onder meer:

- een frequente, regelmatige en dus 'typische'¹⁴ trend in de loopbaan van werkenden in armoede of bestaansonzekerheid om zogenaamde 'atypische'¹⁵, gefragmenteerde, kortdurende, deeltijdse vormen van werk te verrichten, met weinig uren, variabele uurroosters tot opdrachten en prestaties 'op aanvraag' voor werkenden (in loondienst en niet in loondienst);
- een trend naar significante (en toenemende) blootstelling aan sociaaleconomische risico's (verslechterde contractvoorwaarden, onzekere bezoldiging, niet-verlenging van contracten en contractuele regelingen, risico van verlies van financiële middelen, instabiliteit van werkgelegenheid of van productieve activiteit, minder bescherming tegen ziekte, ongevallen en stopzetting van activiteit, enz.);
- een trend naar een toename van de mate van afhankelijkheid in de arbeidsrelaties voor zowel zelfstandigen (economisch afhankelijk) als werknemers (vooraf bestaande bestaansonzekerheid, concurrentieklimaat, gebrek aan keuze, enz.).

Aan de zichtbare kant van het precariaat stellen we vast dat instabiliteit en bestaansonzekerheid duurzaam deel uitmaken van het dagelijkse leven bij werknemers met een voltijds contract van onbepaalde duur en bij werknemers in instabiele en gefragmenteerde vormen van tewerkstelling en activiteit. Ontoereikende inkomens komen voor bij alle statuten (zowel stabiele als instabiele) en arbeidssituaties. De grenzen tussen de stelsels van loontrekkenden en zelfstandigen vervagen door de fragmentering van de vormen van tewerkstelling en activiteit naar steeds beperktere en onregelmatigere jobs en activiteiten met (heel) weinig uren.

In het bijzonder zien we een toename van het aantal stelsels van tewerkstelling en activiteit¹⁶ die nieuwe vormen van tewerkstelling en activiteit bevorderen, maar met meer sociaaleconomische risico's, minder gunstige en fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden en troebele gezagsverhoudingen. In bepaalde gevallen verdwijnen de klassieke contracten ten voordele van contractuele regelingen en werk op basis van eenheid, vraag, opdracht, prestatie of project.

¹⁴ In de sociologische betekenis van het woord.

¹⁵ In de juridische betekenis van het woord.

¹⁶ Raamwerk van normen, organisatiewijzen en regels die de formele omstandigheden van arbeid en activiteiten structureren en kenmerken.

Bovendien strekken deze stelsels zich uit over een steeds breder toepassingsgebied op het vlak van toegestaan aantal uren, betrokken sectoren, toegestane inkomensniveaus (geïndexeerd en verhoogd¹⁷).

Deze stelsels zijn vaak gedigitaliseerd en werkgevers of de organisaties waaraan de taken worden uitbesteed, hebben de belangrijke verantwoordelijkheid om de informatie aan te geven en de werkenden en hun gegevens te kwalificeren (invoer van informatie, codering, tijdstippen en termijnen voor verzending, enz.) bij de verschillende openbare instellingen voor sociale zekerheid (OISZ). Elk stelsel werkt met andere, gefragmenteerde of regelmatig gewijzigde regels, termijnen, websites en onlineplatformen, coderingssystemen, formulieren en procedures, wat grote gevolgen heeft voor de sociale rechten van de werkenden.

Een grijze en zeer hybride kant van het precariaat

De grijze kant heeft betrekking op 'hybride' tewerkstellings- en arbeidssituaties, 'gemengde' en gecombineerde statuten in tewerkstellings- en arbeidscontexten die overwegend formeel en aangegeven zijn, maar soms ook gedeeltelijk informeel en niet aangegeven. Deze hybride situaties en statuten komen vaak voor in het traject van Brusselse werkende armen, omdat ze onvrijwillig verschillende vormen van tewerkstelling, activiteit of statuut aaneenrijgen en combineren om het hoofd te bieden aan een situatie van bestaansonzekerheid en/of armoede.

De diversificatie van de precaire stelsels van tewerkstelling en activiteit leidt tot een almaar grotere diversiteit van combinaties van mogelijke statuten (banen en activiteiten).

De hybride situaties waarin statuten van tewerkstelling/activiteit kunnen worden gecombineerd, kunnen over het algemeen in drie groepen worden opgedeeld:

- **Formele en aangegeven hybride situaties:** meerdere combinaties van werk in loondienst, activiteiten als zelfstandige of schijnzelfstandige, aangegeven werk als loontrekkende, zelfstandige, freelancer of platformwerker. Bijvoorbeeld: deeltijdse job in loondienst en aangegeven platformwerk, freelancewerk en uitzendbaan, opeenvolgende uitzendbanen, opeenvolgende jobs van bepaalde duur en deeltijdse banen, deeltijdse jobs van bepaalde duur en flexi-jobs, student met vier lopende contracten en vrijwilliger, leerling in opleiding en platformwerk, enz.
- **Samengestelde hybride situaties:** combinaties van aangegeven werk en activiteiten aangevuld met een sociale uitkering. Hierbij zitten ook uitkeringsgerechtigden die willen werken, of die worden aangespoord of verplicht om weer aan het werk te gaan. Het is dus mogelijk tegelijk werkloos te zijn en te werken, ziek te zijn en te werken, gehandicapt te zijn en te werken, gepensioneerd te zijn en te werken, leefloongerechtigd te zijn en te werken, enz. Om het hoofd te bieden aan armoede of eraan te ontsnappen, worden ook informele en niet-aangegeven activiteiten uitgevoerd. Die informele activiteiten worden ofwel opgelegd door de werkgever (een deel van de activiteit is verplicht 'in het zwart'), ofwel voorgesteld of gezocht door de werkende zelf.
- **Situaties van informele hybriditeit:** werkenden met veelvuldige en gecombineerde korte of 'micro'-opdrachten en activiteiten die puur informeel en niet aangegeven zijn, ook wel 'zwartwerk' genoemd.

¹⁷ Bijvoorbeeld voor studenten, P2P, verenigingswerk, flexi-jobbers en amateurkunstenaars.

In de grijze en hybride kant van het precariaat, is er overmatig veel bestaansonzekerheid, door met name:

- een meestal onvrijwillige aaneenrijging, opeenvolging en combinatie van banen en/of activiteiten in een of meer stelsels van tewerkstelling en activiteit;
- de stijgende complexiteit van de procedures voor toegang tot en behoud van rechten;
- de instabiliteit van situaties, statuten;
- de verplichting werk te combineren met aanvragen van een sociale uitkering of informele arbeid;
- het opleggen van informeel werk door de werkgever in 'klassieke' situaties van tewerkstelling of activiteit of preciaire stelsels van tewerkstelling en activiteit;
- het risico op verlies van bescherming en verminderde sociale bescherming voor werkenden.

Als de trend van fragmentering en flexibilisering van de vormen van tewerkstelling en activiteit zich verder doorzet, bestaat het risico dat dit soort hybride situaties zich verder ontwikkelen en toenemen, en er minder een beroep kan gedaan worden op sociale rechten en op de mogelijkheden om situaties aan te klagen en gerechtelijke stappen te ondernemen.

Werkenden die vertrekken vanuit een situatie van bestaansonzekerheid zijn grotendeels afhankelijk van een aanbod van wisselende, preciaire en instabiele jobs of activiteiten dat elke dag, elke week of elke maand anders is. Deze werkenden zijn dus steeds afhankelijker van het aanbod van jobs en activiteiten en zitten in een zwakke onderhandelingspositie.

Preciaire en arme werkenden rijgen vaak banen, activiteiten en opdrachten aaneen, zonder te weten welk statuut ze innemen, welke normen en voorwaarden gangbaar zijn, welke gevolgen deze cumulatie kan hebben en welke combinaties toegelaten of verboden zijn. Door dit te aanvaarden, nemen deze werkenden veel risico's met betrekking tot hun rechten, hun verzekeraarbaarheid, hun statuut, hun mate van sociale bescherming en hun inkomensniveau.

De statuten die ze aannemen, volgen elkaar op of worden gecombineerd, vrijwillig of onvrijwillig, vanuit een preciaire situatie. Deze banen en activiteiten worden ook aanvaard in het kader van activeringsmaatregelen waaraan sancties gekoppeld zijn indien ze worden geweigerd. Deze combinaties en opeenvolgingen leiden tot hybride situaties en een grote complexiteit van situaties met gelijktijdige banen en activiteiten met een verschillend statuut.

Ook de procedures voor toegang tot en behoud van sociale rechten worden complexer, net als de gegevens van de werkenden, de analyses van hun verzekeraarbaarheid, hun mogelijkheden om hun rechten te doen gelden. Deze specifieke stelsels en wetten zijn soms onverenigbaar en kunnen aanzienlijke administratieve problemen met zich meebrengen, vooral wanneer de maximale drempel voor uren of inkomsten wordt overschreden.

Als het ontvangen bruto-inkomen of het aantal gewerkte uren de toegelaten drempels overschrijdt, worden in sommige stelsels de inkomsten belast als beroepsinkomsten en wordt de werkende automatisch beschouwd als een loontrekkende (student, flexi-jobber, enz.) of een zelfstandige (P2P, student, enz.). Het niet-betalen van belastingen of bijdragen kan leiden tot verlies van rechten of tot schulden.

Het is ook moeilijk (of zelfs onmogelijk) voor preciaire werkenden om hun bruto-inkomen of aantal gewerkte uren in real time te controleren. Het is daarom buitensporig om van preciaire werkenden te verwachten dat ze de regels en de drempels voor werkuren en inkomsten kunnen

raadplegen in een digitale omgeving (geen bewijs, geen middelen voor regelmatige controle, enz.) die heel complex is.

Het is moeilijk zicht te krijgen op de regels voor elk stelsel (drempels voor uren of inkomen), de sancties en belastingen die van toepassing zijn bij overschrijding. Dit is moeilijk voor zowel de werkenden zelf als voor de hulpverleners die hen bijstaan (maatschappelijk werkers, juristen, besturen, enz.), vooral omdat de regels voor cumulatie en combinaties die toegestaan of verboden zijn in de loop der tijd kunnen veranderen.

Tot slot, in situaties van hybriditeit en door opeenvolgende banen en activiteiten te aanvaarden, zitten de werkende armen soms in verschillende statuten. De opeenvolging en de combinatie van functies wordt niet in real time geregistreerd in de administratieve gegevens. Er kan een tijdsverschil zijn tussen het officiële statuut of de officiële sociaaleconomische positie en de feitelijke en effectieve tewerkstelling, activiteit en administratieve situatie. Dit tijdsverschil kan tot gevolg hebben dat de administratieve gegevens en de feitelijke situatie niet overeenstemmen, en zo problemen creëren voor de rechthebbende werkenden.

Voor samengestelde hybride situaties ondervinden werkenden grote moeilijkheden door aparte, maar te lage inkomensdrempels die een 'valkuilactiviteit' vertegenwoordigen: uitzendarbeid en werkloosheidsuitkering, opleiding en leefloon, freelancewerk en platformwerk, tijdelijk werk en leefloon, enz.

De activeringsmaatregelen, de schommelende aanbiedingen en vragen van de opdrachtgever/werkgever, wisselende statuten en armoede maakt dat deze werkenden vastzitten in zeer instabiele carrièrepaden, waarbij ze het risico lopen hun rechten te verliezen en een sanctie te krijgen.

De onzichtbare en informele kant van het precariaat: zeer risicovolle en blijvende bestaansonzekerheid

De onzichtbare kant heeft betrekking op situaties waarbij de meeste van de gewoonlijk gepresteerde uren informeel zijn en niet (of slechts minimaal) werden aangegeven in de nationale boekhouding.

Een grote groep precaire en arme werkenden werkt voltijds en langdurig in de informele economie, 'in het zwart'. Dit gebeurt in een groot aantal sectoren en om aan de armoede te ontsnappen. Deze markt is blootgesteld aan uitbuiting in verschillende gradaties, aan het risico op mensenhandel en laakbare activiteiten, en lijkt een onderschatte en belangrijke plaats in te nemen in de economie.

Met betrekking tot de onzichtbare kant van het precariaat benadrukt het Observatorium een effectieve bestaansonzekerheid en een soms extreme armoede waarin deze werkenden leven. Ze behoren tot de meest kwetsbaren en cumuleren de meeste ongelijkheid. Er worden soms georganiseerde systemen opgezet om deze profielen aan te trekken, in verschillende vormen van exploitatie die gaan van eenvoudige 'interindividuele onderaannesteding' tot de 'informele arbeidsmarkt op het *darkweb*' en mensenhandel.

Drie kanten van een Brussels precariaat

Deze drie kanten van het precariaat vormen een grote en onderschatte groep werkenden, als een evoluerende nevel die bestaat uit een veelheid van profielen en situaties.

Het toenemende aantal precaire tewerkstellings- en activiteitenstelsels¹⁸ vergroot de mogelijkheden om statuten te cumuleren voor zowel afhankelijke werkenden (loondienst, korte termijn, tijdelijk, afhankelijke niet-loontrekkenden) als zelfstandige werkenden (P2P, zelfstandige student, zelfstandig gedetacheerde, enz.). De diversificatie van combinaties van statuten en de ontwikkeling van specifieke stelsels worden versterkt door de 'digitale economie' en de aanwezigheid van nationale en internationale platformen. Deze trends doen de grenzen tussen zelfstandigen en werknemers in het algemeen vervagen.

De Brusselse werkenden draaien volop mee in deze vele, steeds meer diverse tewerkstellings- en activiteitenstelsels. Er is een toenemend aantal onduidelijke situaties en statuten die buiten de statistieken vallen en waarvoor geen bijdragen worden betaald.

De bestaansonzekerheid versterkt de ongelijkheid op het vlak van statuut, aangezien de werkenden geen andere keuze hebben dan op elk aanbod in te gaan. Ze zijn verplicht om verschillende banen en activiteiten te combineren of zelfs om gratis (of bijna gratis) te werken in zowel symbolisch gewaardeerde en gewilde sectoren als in minder hoog aangeslagen sectoren (tewerkstellingstrajecten, enz.). Aanvaarding (van een baan, opdracht of activiteit) tegen elke prijs én bepaalde activeringsmaatregelen stellen de betrokkenen bloot aan het risico op sancties (verboden combinaties, overschrijding van drempels voor inkomsten of uren, enz.). Werkenden die een beroepsactiviteit combineren met een aanvullende sociale uitkering riskeren controle en een discours dat leidt tot schuldgevoelens bij inactiviteit en sancties en verlies van rechten bij te veel activiteit.

We kunnen niet naast een vaststelling en een trend kijken: werk in loondienst, zelfstandige arbeid, platformwerk, informeel werk en onbetaald werk worden gecombineerd en vormen voortaan verschillende op elkaar inwerkende markten die een groeiend aantal hybride situaties en statuten genereren, wat leidt tot grote problemen op het gebied van sociale bescherming van werkenden.

Sterk aangetaste materiële levensomstandigheden

Naast werk of activiteit *in de strikte zin* worden alle aspecten van het leven en de levensomstandigheden getroffen.

Of de bezoldiging nu stabiel of instabiel is, ze is ontoereikend om waardig en 'gerust' te leven. Er zijn echter duidelijke verschillen tussen precaire of arme werkenden naargelang ze hulp krijgen van familie, naasten of de gemeenschap. Hulp bij huisvesting draagt het meest bij tot een verbetering van de situatie. Het beschikken over meerdere bronnen van inkomsten is soms een voorwaarde om te (over)leven, vooral voor gezinnen met kinderen. Instabiele inkomens, de mogelijkheid van een aanvullend inkomen (uitkeringen, zwartwerk) en problemen met de

¹⁸ Uitzonderingen op de klassieke stelsels en normen die weinig of niets bijdragen aan de sociale zekerheid en waarvan het toepassingsgebied systematisch wordt uitgebreid (tijdelijk werk, studentenjobs, flexi-jobs, verenigingswerk, vrijwilligerswerk, amateurkunstenvergoeding, gedetacheerd werk, enz.).

doeltreffendheid van sociale rechten zijn factoren die mensen lange tijd in een onzekere situatie kunnen houden.

Het inkomen uit arbeid is onregelmatig en het is moeilijk om te sparen, ook al is sparen in sommige gevallen verplicht vanwege schulden (in het buitenland of in België). Er zijn gevallen van snel oplopende, meervoudige en gehergroepeerde schuldenlast. Niet zelden zoeken mensen hun toevlucht in voedselhulp of informele vormen van onderlinge hulp.

Huisvesting ligt aan de basis van de problemen met onvoldoende inkomen. Huurder zijn in Brussel betekent al kwetsbaar zijn. Als er hulp beschikbaar is (ouders, sociale huisvesting, vrienden, gemeenschap, vereniging, enz.), neemt de precariteit en de onzekerheid af. In de Brusselse stedelijke context neemt huisvesting de grootste hap uit het inkomen, terwijl de woningen er vaak van slechte kwaliteit zijn. Samenwonen is niet altijd een optie en leidt niet automatisch tot besparingen op uitgaven. De meest kwetsbaren onder de werkende armen zijn aangewezen op collectieve en ongezonde 'verloederde woningen'. Gedwongen verhuizingen en mobiliteit op de huurmarkt komen vaker voor.

De samenstelling van de gezinnen met een 'lage werkintensiteit', zoals alleenstaand ouderschap, grote gezinnen en alleenstaanden, zijn niet de enige factoren die de situaties van de werkende armen verklaren. Het gezin is evenzeer een bron van beperkingen (huishoudelijk werk, tijd, financiële kost, enz.) als een bron van onderlinge hulp (delen van diensten, bestaansmiddelen, enz.) in een context van zeer instabiele banen en activiteiten die als zodanig worden opgedrongen.

De arbeidssituatie heeft zware gevolgen voor de gezondheid van preciaire en arme werkenden: de financiële toegang tot gezondheidszorg en behandeling is vaak beperkt. Vaak wordt ook zorg uitgesteld of er wordt helemaal geen zorg gezocht. Verzekerbaarheid is vaak een probleem als het gaat om het behoud van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, aanvullende verzekeringen en hospitalisatieverzekeringen. Slijtage van het lichaam en psychologische slijtage, met name door te zwaar en intensief werk, in combinatie met de gezondheidsgevolgen van langdurige blootstelling aan situaties van precariteit/armoede. Het risico op arbeidsongeschiktheid neemt toe met de leeftijd en angst maakt deel uit van het dagelijks leven.

Het onderwijsniveau speelt een grote rol in de differentiatie van de carrièrepaden en de tewerkstelling volgens statuut en sector. Sommige preciaire en arme werkenden hebben een laag opleidingsniveau of hun diploma wordt niet erkend. Anderen zijn gekwalificeerd, ervaren en gediplomeerd. Vaak worden preciaire en arme werkenden formeel 'niet-gekwalificeerd' genoemd, maar sommigen zijn wél gekwalificeerd en willen werken, maar de opleidingen leiden niet noodzakelijk tot een fatsoenlijke baan¹⁹.

Een internetverbinding, een computer en een smartphone kosten geld, maar zijn ook steeds meer onmisbaar om aan het werk te blijven, actief te zijn en sociale rechten te behouden. Verschillende websites (officiële websites van werkgevers, gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling, uitzendkantoren, erkende Belgische of buitenlandse platformen, specifieke of algemene sociale netwerken, het darkweb, enz.) bieden hoofd-, aanvullende of onregelmatige opdrachten aan.

¹⁹ Conter B. en Dujardin C. (2025) Décryptage N°8 'Métiers en pénurie: s'il suffisait de former?', november 2025, IWEPS Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique, Namen.

Ook mobiliteit heeft een prijskaartje: een baan of activiteit in of buiten Brussel is duur en slokt een deel van het loon op. Vaak worden reistijd en -kosten niet (of nauwelijks) in aanmerking genomen in de loonberekening. Mobiliteit wordt ook vaak opgelegd in de job of activiteit zelf.

De toegang tot ontspanning, vakantie, sport en cultuur varieert, maar is eerder beperkt door een gebrek aan tijd en inkomen. Als deze activiteiten al mogelijk zijn, wordt prioriteit gegeven aan de kinderen, net als voor gezondheidszorg.

4

Kruisende, cumulatieve en versterkte ongelijkheden

Talrijke ongelijkheden²⁰ belemmeren of vergemakkelijken net de toegang tot fatsoenlijk werk, een activiteit en het behoud van een stabiele en goedbetaalde baan en arbeidsvoorwaarden. De ongelijkheden zijn nijpend²¹ en hebben een grote invloed op de toegang tot werk en activiteit, het behoud van werk en activiteit, alsook op de beklede functies en de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden. Vaak is het een cumulatie van deze ongelijkheden die een toch al ongunstige positie verergert. Hoewel discriminatie veel voorkomt, is het niet de enige verklaring voor een moeilijke toegang tot werk of activiteiten.

Deze ongelijkheden zijn gekend en treffend: ongelijkheid op basis van geslacht of genderidentiteit; 'etnoraciale' ongelijkheid (op basis van toebedeelde vreemde afkomst, nationaliteit of migratiestatus); ongelijkheid op basis van leeftijd en tussen generaties (jong, middelbare leeftijd, oud); ongelijkheid op grond van lichamelijke of geestelijke gezondheid (ziekte en gezondheidsrisico's); ongelijkheid op grond van toegang tot digitale middelen (apparatuur, kennis, verbinding, aanpassing, enz.).

Vrouw zijn, Brusselaar van subsaharaanse origine, van vreemde nationaliteit, houder van een verblijfsvergunning die moet worden verlengd, jongere, oudere, gehandicapte, zieke, niet in het bezit van een smartphone, niet vertrouwd met digitale technologie, reeds in een precair statuut, enz.: dit zijn allemaal situaties die de toegang tot en het behoud van werk en activiteit bemoeilijken en die mensen blootstellen aan het risico op slechtere omstandigheden voor tewerkstelling en activiteit.

Ongelijkheden en de combinaties van ongelijkheden vergroten hun impact en beïnvloeden de trajecten van tewerkstelling, van activiteit en van het leven in het algemeen. De trajecten zijn vaker instabiel²² en doorspekt met pauzes en onderbrekingen. Het is meestal een contract voor onbepaalde duur, zelfs wanneer die slechts deeltijds is, dat wat (minimale) inkomensstabiliteit op lange termijn genereert en zorgt voor een stabielere situatie.

Bovendien zijn levensgebeurtenissen (zoals toetreding tot het beroepsleven, pensioen, scheiding, rouw of een kind krijgen) scharniermomenten die de sociale risico's (verlies van baan, ziekte, ongeval, handicap, enz.) en de instabiliteit op de arbeids- en activiteitsmarkt vergroten. Het gebrek aan sociale bescherming doet de onzekerheid in de trajecten toenemen. Deze

²⁰ FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (2024) Diversiteitsrapport 2024, AD Humanisering van de Arbeid (sociaaleconomische monitoring), D/2024/1205/06.

²¹ View Actiris (2019) Profiel en traject van de werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Monitoring volgens origine, juni 2019

²² Moreau G. & Cuyvers (2023) De dynamiek van de Brusselse loontrekkende tewerkstelling: twee verschillende verhalen, in Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid 3, 65e jaargang.

meestal instabiele trajecten getuigen van frequente veranderingen van statuut die de werkenden verankeren in langdurige bestaansonzekerheid. Deze langdurige instabiliteit wordt soms onbeheersbaar, zowel materieel als psychologisch.

Naast de individuele sociale situaties, kenmerken en statuten zijn er tal van andere, eerder structurele factoren: de aard van het aanbod van werkgevers/opdrachtgevers, de interne organisatorische keuzes (flux, on-demand, enz.), bedrog en het in bepaalde gevallen omzeilen van de arbeidswetgeving en de wetgeving inzake sociale zekerheid. Daarnaast kunnen ook een meer macro-economische logica ('crisissen', inflatie, concurrerende markten, kosten, winsten, enz.) en een sociale logica (individualisering, concurrentie tussen mensen, versnelling, onzekerheid, instabiliteit, enz.) meer inzicht geven in de trajecten.

5 Achtergrondtrends en gevolgen van de covid-19-pandemie

Verskillende processen hebben een grote invloed op de evolutie van de precare en arme werkenden. Terwijl de toename van de stelsels van tewerkstelling en activiteit de traditionele markt sterk fragmenteert en nieuwe tewerkstellings- en activiteitsvormen zich ontwikkelen, wordt de regulering van deze stelsels van tewerkstelling en activiteit op een heterogene en afgeschermd manier uitgevoerd.

De digitalisering van de economie draagt bij tot de platformisering en de internationalisering van banen en activiteiten, waardoor de concurrentie tussen werkgevers/opdrachtgevers enerzijds en werkenden anderzijds toeneemt. De digitalisering van banen en activiteiten heeft ook geleid tot een digitalisering van de wijze waarop werkenden toegang krijgen tot banen en activiteiten.

In ieder geval volstaan werk en/of activiteit niet langer om mensen te behoeden voor armoede. Een aanzienlijk deel van de werkenden met de laagste lonen bevindt zich immers net boven de armoedegrens. Hetzelfde geldt voor zelfstandigen, platformwerkers en informele werkers.

Een opgang van individualisering, fragmentering en flexibilisering kan worden waargenomen in contracten en contractuele regelingen. De toename van contracten met weinig uren, van (heel) korte duur, die niet verlengd worden, en van deeltijds werk leidt tot meer kwetsbaarheid bij de werkenden. Er zijn steeds meer contractuele regelingen, soms zonder enig statuut. Op dezelfde werkplek zitten soms werkenden met heel verschillende statuten (uitzendkrachten, loontrekkenden, zelfstandigen, studenten, gesubsidieerde werk, enz.).

De werkomstandigheden (plaats, duur, uurrooster, enz.) en de zwaarte (intensiteit, tempo, enz.) hebben een grote invloed op de gezondheid. Taken die minder voldoening geven en minder worden gewaardeerd, worden vaak overgelaten aan de meest precare werkenden. We zien een toename van de werkplekken (thuis, op grote afstand, verandering van werkplek, opdrachten voor verre landen, enz.) en rekruteringsplekken (internet, privébedrijven, sociale netwerken, straat, enz.), vooral voor tijdelijke werkenden en werkenden met korte contracten, freelancers, platformwerkers, enz. Tegelijk verdwijnen voor andere werkenden de werkplekken die door de werkgever beschikbaar werden gesteld, en worden deze vervangen door de privéruimte van de werkenden, met name voor een groot deel van de freelancers, zelfstandigen, platformwerkers, web- en e-commerce medewerkers, enz. De digitale en platformeconomie hebben telewerken een boost gegeven.

Wat de reistijden betreft, blijkt uit ons onderzoek dat werkende armen vaak zeer mobiel moeten zijn en soms heel grote afstanden moeten afleggen met het openbaar vervoer of via informele regelingen. Deze tijd wordt zelden meegerekend als werktijd en de reiskosten worden slechts gedeeltelijk terugbetaald door de werkgever. De privétijd wordt dus bijna systematisch ingekort door de reistijd voor woon-werkverkeer.

De mechanismen van outsourcing en systematische uitbesteding en van misleiding van werkenden dragen ook bij aan hun precarisering en het onzichtbaar worden. De 'tripartisering' van arbeidsrelaties, met soms een veelvoud aan werkgevers of opdrachtgevers, vertroebelt de verantwoordelijkheden en de mogelijkheden om rechten te doen gelden. Deze mechanismen maken het gemakkelijker om het arbeidsrecht en de sociale zekerheidsrechten te omzeilen, of zelfs om banen en activiteiten te informaliseren en te besparen (op sociale bijdragen, arbeidsrechtelijke verplichtingen met betrekking tot loon, bonussen, uitkeringen en het socialezekerheidsrecht met betrekking tot ziekte-uitkeringen, enz.). Informaliteit komt vaker voor in configuraties met lange onderaannemingsketens en wordt in de hand gewerkt door arbeidsrelaties waarbij meerdere partijen betrokken zijn²³. Het platformiseringsproces vergemakkelijkt ook kleinschalige activiteiten en snelle transacties met de rest van de wereld in de digitale economie (ook op het 'darkweb'). Platformisering van verschillende sectoren, banen en activiteiten versterkt de mogelijkheden van 'tripartisering' en 'multipartisering' van banen en activiteiten. Daarnaast zijn er trends van informalisering en 'gratisering' van werktijd en activiteiten.

Deze organisatie van het werk creëert situaties waarin werkenden niet altijd in staat zijn om sociale rechten op te bouwen, bijvoorbeeld in geval van ziekte, een ongeval, het niet hernieuwen van de activiteit of onjuiste aangiften. De digitalisering en de dematerialisering van de procedures leidt ook tot asymmetrie in de arbeidsrelaties en ondoeltreffendheid van de rechten. Werkenden zijn bang en hebben vaak weinig middelen om administratieve knelpunten op te lossen.

Het werk is moeilijk en zwaar, wat de gezondheidsrisico's nog doet toenemen. Over het algemeen maken de opeenvolging en de combinatie van contracten en de hybriditeit van statuten het de werkenden heel moeilijk om hun sociale rechten te laten gelden.

Omdat ons onderzoek gedeeltelijk tijdens de 'covid-19-crisis' plaatsvond, konden we bepaalde factoren van precarisering waarnemen die specifiek waren voor deze periode, namelijk de sterke polarisatie tussen werkenden en situaties van tewerkstelling en activiteit met betrekking tot inkomen en mate van blootstelling.

Deze periode heeft ongelijkheden aan het licht gebracht (Bajos, 2020; Deprez et al., 2020; Peretti-Watel et al., 2025). De drie factoren die volgens de Epicov-studie doorslaggevend zijn voor de blootstelling aan het virus zijn: de bevolkingsdichtheid van de verblijfsgemeente (contacten, mobiliteit in een stedelijke context, enz.), de woonomstandigheden (grootte van het huishouden, soort woning, woondichtheid, enz.) en de arbeidsomstandigheden (essentiële beroepen, blootstelling aan direct contact, recht op telewerken, enz.). Op basis van deze drie factoren werden de Brusselaars en de werkende armen, zoals gedefinieerd in dit onderzoek, drie keer getroffen.

²³ Volgens de IAO: 'We spreken van een arbeidsrelatie met meerdere partijen wanneer een derde partij bemiddelt tussen de afhankelijke werknemer en de onderneming waarvoor het werk wordt uitgevoerd. De werkenden die tot deze categorie behoren, kunnen loontrekkenden van de derde onderneming zijn of afhankelijke niet-loontrekkenden wier toegang tot de grondstoffen, de klanten of de markt wordt gecontroleerd door de derde economische eenheid.' In Resolutie betreffende de statistieken over de arbeidsverhoudingen (op cit.)

Arme en precare werkenden werden het meest blootgesteld aan de covid-19-pandemie en voelden de gevolgen het sterkst (blootstelling en impact).

Deze werkenden, waarvan een deel in deze periode te maken kreeg met een sterke bestaansonzekerheid, bestonden uit drie groepen:

- **werkenden van wie de activiteit moest of mocht worden voortgezet** (bijvoorbeeld: werkenden in de logistiek, in supermarkten, in de schoonmaaksector, zorgpersoneel in ziekenhuizen, kinderverzorgsters in crèches, maatschappelijk werkers, enz.);
- **werkenden van wie de activiteit verplicht moest worden stopgezet** (bijvoorbeeld: kunstenaars, werkenden in hotels, restaurants, cafés, bars, koks, winkelbedienden, enz.);
- **mensen die hun activiteit niet langer mochten uitoefenen**, van wie sommigen toch bleven werken en anderen van de ene dag op de andere niets meer hadden.

Ondanks de zeer aanzienlijke steun van de overheid deed de stopzetting van activiteit en het verlies van werk zich op verschillende manieren voor. De termijnen voor toekenning van sociale bijstand aan loontrekkenden en zelfstandigen waren bovendien soms extreem lang.

De pandemie vormt een 'kantelpunt' op het gebied van economie, financiën, volksgezondheid, sociaal beleid, menselijke interacties, arbeidsverhoudingen en sociaaleconomische risico's, waarvan de gevolgen nog steeds voelbaar zijn.

De groep van arme en precare werkenden werd als eerste getroffen

De definities die door de eerste betrokkenen worden aangereikt, sluiten volledig aan bij de aspecten van het leven die worden vermeld in hoofdstuk drie, namelijk dat huisvesting en een instabiel inkomen doorwegen op het dagelijkse leven en de gezondheid.

Andere trends en typische ongelijkheden werden bevestigd. Hun definities sluiten ook aan bij de keuze van het Observatorium om de statistische definitie en de juridische en sociaal-administratieve categorieën te verbreden, om de zichtbaarheid van deze groep te vergroten.

We verwijzen de lezer naar dit hoofdstuk, dat nuances en aanvullingen bevat die de kern van de situaties van arme en precare werkenden in Brussel illustreren, evenals die van de hulpverleners die vertrouwd zijn met hun realiteit.

7

De werkende armen die we hebben ontmoet en de hulpverleners zijn het eens over een reeks belangrijke aanbevelingen uit het rapport.

Tewerkstelling en activiteit zijn niet noodzakelijk en automatisch een hefboom in de strijd tegen bestaansonzekerheid en armoede. Tewerkstelling beschermt mensen en voorkomt dat ze in armoede of bestaansonzekerheid moeten leven onder bepaalde voorwaarden, zoals voldoende loon, stabiliteit van werk of activiteit, minder zwaar en moeilijk werk in overeenstemming met de geldende normen en de criteria van 'fatsoenlijk werk'²⁴.

Dit thematisch rapport wordt afgesloten met een samenvatting van de aanbevelingen van de respondenten. Verschillende aanbevelingen van de speciale VN-rapporteur over extreme armoede gaan verder en betreffen zowel de werkende armen²⁵ als de doelstelling van groei van het bbp, dat verwoestend kan zijn en de ongelijkheid en de armoede in de wereld kan versterken²⁶.

Als studiedienst beveelt het Observatorium voor gezondheid en welzijn aan de IAO-nomenclatuur over statuut en arbeidsrelaties te gebruiken om de statistieken en de zichtbaarheid van de gegevens van de minder zichtbare groepen werkenden te verbeteren.

Om activiteit en tewerkstelling aan te moedigen, is het noodzakelijk dat tewerkstellings- en activiteitstrajecten worden gewaarborgd en dat hybride situaties, waarin tewerkstelling en activiteit worden gecombineerd met beschermende sociale rechten, sociale uitkeringen en een aanvullend inkomen om de dynamiek van verarming en precarisering door tewerkstelling en activiteit te vermijden, op grotere schaal worden toegestaan.

De vormen van tewerkstelling en activiteit die werkgevers en opdrachtgevers aanbieden en de situaties van tewerkstelling en activiteit die werkenden innemen, zijn niet binair. Het is contraproductief activiteit en sociale bescherming tegenover elkaar te stellen. Een aanzienlijk aandeel van de uitkeringsgerechtigden werkt. Het feit dat iemand werkloos, ziek, gehandicapt, leefloongerechtigd of gepensioneerd is, betekent niet altijd dat deze persoon niet kan werken, maar stelt hem wel bloot aan administratieve problemen en aan het risico dat hij zijn sociale rechten verliest. Werken aan de effecten van drempels door rekening te houden met het begrip fatsoenlijk werk en van de financiële situatie, zou een manier kunnen zijn om de levensvoorwaarden van werkenden te verbeteren.

Een meer realistische benadering van de steeds meer hybride en precaire vormen van werk zou het mogelijk moeten maken om na te denken over hoe de werkgelegenheid en de arbeidsvoorwaarden kunnen worden verbeterd en over hoe de rechten van werkenden worden

24 Duurzame ontwikkelingsdoelstelling 8 van de Verenigde Naties.

25 Verslag van de speciale rapporteur voor mensenrechten en extreme armoede, Olivier De Schutter Les travailleurs pauvres: une approche des salaires fondée sur les droits humains: (De werkende armen: loon als mensenrecht) A/78/175 <https://docs.un.org/fr/A/78/175>

26 Verslag van de speciale rapporteur voor mensenrechten en extreme armoede, Olivier De Schutter Éliminer la pauvreté en regardant au-delà de la croissance: (Armoede uitroeien door verder te kijken dan groei.) A/HRC/56/61 <https://www.ohchr.org/fr/documents/thematic-reports/ahrc5661-eradicating-poverty-beyond-growth-report-special-rapporteur>

omzeild. Door deze inkomensdrempels flexibeler te maken, kunnen we afstappen van een binaire benadering tussen activiteit en inactiviteit en de 'tewerkstellings- en activiteitsvallen' oplossen. Een uitgebreidere sociale bescherming omvat een preventief mechanisme dat de sociaaleconomische situatie en de gezondheidstoestand van de bevolking verbetert en vervolgens de kosten verlaagt.

Het precariaat buiten loondienst vertegenwoordigt een belangrijke groep waar de grenzen vervagen tussen loondienst, zelfstandigheid en klassieke of uitzonderlijke stelsels. Breuklijnen kunnen worden waargenomen tussen afhankelijke werkenden en zelfstandigen, maar ook binnen deze groepen (tussen loontrekkenden en afhankelijke niet-loontrekkenden, zelfstandige zaakvoerders en kleine ondernemers zonder personeel) door de individualisering van arbeidsrelaties, de toename van sociaaleconomische risico's, de toename van preciaire stelsels van tewerkstelling en activiteit en het ontstaan van nieuwe markten tussen de formele en informele economie, tussen de reële economie en de platformeconomie.

De dichotomieën en tegenstellingen tussen activiteit en inactiviteit, tewerkstelling en werkloosheid, activiteit en bestaansonzekerheid zouden heroverwogen kunnen worden op basis van de hybride en complexe situaties die gedocumenteerd en geobserveerd werden op het vlak van tewerkstelling en activiteit van de Brusselaars.

De duurzame of zelfs permanente aard van een situatie van gelijktijdige bestaansonzekerheid/armoede en tewerkstelling/activiteit treft de werkenden zowel psychologisch (angst, verlies van betekenis, enz.) als fysiek (zwaar, intensief werk, verslechterende gezondheidstoestand, enz.). Het is daarom belangrijk om de tewerkstellings- en activiteitstrajecten van de preciaire en arme werkenden veilig te stellen en hen in staat te stellen hun situatie duurzaam te verbeteren binnen het kader van een doeltreffend systeem voor sociale bescherming.

Voor bijkomende informatie: Laurence NOËL - laurence.noel@vivalis.brussels
